שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהן כעורב רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקי דידך מאי אעביד להו אמר לה מי שלימו קורמי באגמא [1]ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו א"ר יהושע בן לוי אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו [א]כביכול כאדם שנושא משוי על פניו ומבקש להשליכו ממנו לא יאחר לשונאו א"ר אילא לשונאיו הוא דלא יאחר אבל יאחר לצדיקים גמורים והיינו [ב]דא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב [2]אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם למחר לקבל שכרם [ג]א"ר חגי ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב [3]ארך אפים ארך אף מבעי ליה אלא ארך אפים לצדיקים ארך אפים לרשעים: ר' יהודה אומר עד בית סאתים וכו': איבעיא להו בור ופסין קאמר או דילמא בור ולא פסין קאמר אדם נותן עיניו בבורו ולא גזרינן דילמא אתי לטלטולי יותר מבית סאתים בקרפף או דילמא אדם נותן עיניו במחיצתו וגזרינן דילמא אתי לאיחלופי יותר מבית סאתים בקרפף ת"ש כמה הן מקורבין כדי ראשה ורובה של פרה וכמה הן מרוחקין אפי' כור אפי' כוריים ר' יהודה אומר בית סאתים מותר יתר מבית סאתים אסור אמרו לרבי יהודה אי אתה מודה בדיר וסהר מוקצה וחצר אפילו בית חמשת כורים ובית עשרת כורים שמותר אמר להם זו מחיצה ואלו פסין ר"ש בן אלעזר אומר בור בית סאתים אבית סאתים מותר ולא אמרו להרחיק אלא כדי ראשה ורובה של פרה הא מדקאמר ר"ש בן אלעזר בור ולא פסין מכלל דרבי יהודה בור ופסין קאמר ולא היא ר' יהודה בור בלא פסין קאמר אי הכי היינו דר' שמעון בן אלעזר איכא בינייהו אריך וקטין כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר [ד]כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר מוקצה וחצר אפילו בית חמשה כורים ובית עשרת כורים מותר [ה]וכל דירה שתשמישה לאויר כגון בורגנין שבשדות בית סאתים מותר יתר מבית סאתים אסור: **מתני'** [ו]ר' יהודה אומר אם היה דרך רשות הרבים מפסקתן יסלקנה לצדדין וחכמים אומרים [ז]אינו צריך: **גמ'** [ח]רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות כאן וסבירא ליה [ט]והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים אלא כאן ולא ס"ל ורמי דר' יהודה אדר' יהודה ורמי דרבנן אדרבנן [י]דתניא יתר על כן א"ר יהודה מי שהיו לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לו לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך קשיא דר' יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן דר' יהודה אדרבי יהודה לא קשיא התם דאיכא שתי מחיצות מעלייתא הכא ליכא שתי מחיצות מעלייתא דרבנן אדרבנן [נמי] לא קשיא הכא איכא שם ארבע מחיצות התם ליכא שם ד' מחיצות א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רה"ר יתיב רב דימי וקאמר ליה להא שמעתא א"ל אביי לרב דימי מ"ט

אילימא

שמשכים ומעריב. שחורות לשון שחרית. כעורב לשון ערבית: עורב אכזרי על בניו כדכתיב (תהלים קמז) לבני עורב אשר יקראו והקב"ה מזמן להן יתושים ונכנסין לתוך פיהן[א]: **קורמי.** ירקות. ליסנא אחרינא (א) גמי לא כי עקרת להוא רכילא דאית ביה וטחני ליה ועבדי ריפתא בחלא"ף בי"ת דר' מכיר מלאכתיו: **אל פניו.** של הקב"ה ודומה לו כמשאוי לפניו: **ולא למחר לעשותם.** שלאחר מיתה לעתיד לבוא אם בא לקיים מצות אינו מועיל דמי שטרח בערב שבת יאכל בשבת כדאמר במס' ע"ז (ג.): **אפים.** משמע פנים בין שוחקות בין זעומות אפים שוחקות מאריך ומאחר לצדיקים לעתיד לבא ואפים זעומות מאריך לרשעים ומאחר פורענותם לעוה"ב: **בור ופסין.** רוחב הבור עם מלא היקף הפסין הרחוקין שתי אמות: **או דילמא בור.** לאודיה שרי בבית סאתים לבד הרחקת ב' אמות: **אדם נותן עיניו בבורו.** ואם בא ללמוד מכאן היתר למקום אחר מן הבור הוא למד והרי אינו אלא בית סאתים הלכך אע"פ שהוקף יותר על כן לא אתי למישרי קרפף יותר מבית סאתים דעלמא שלא הוקף לדירה: **או דילמא במחיצתו אדם נותן עיניו.** ואם בא ללמוד מכאן היתר למקום אחר מן המחיצה ילמוד הלכך אתי למישרי בעלמא יותר מבית סאתים אי שרית הכא: **לא אמרו להרחיק.** ההיקף לבד בית סאתים של רוחב הבור אלא שתי אמות: **אריך וקטין.** ק' על נ' דהוו סאתים כחצר המשכן לר' יהודה אע"פ שאינו מרובע מותר ובלבד שלא יהא בין ארכו ורחבו יותר מבית סאתים ולר"ש בעינן מרובע כדאמר בהדיא בית סאתים על בית סאתים דהוי שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים כדאמר בהאי פירקין (ד' כג.) קטין קצר ברחבו: **כל אויר.** אף על פי שאינו מקורה אם תשמישו לדירת אדם לכניסה וליציאה תמיד: **וכל דירה.** שהיא מכוסה בגג והיא עשויה לשמירת אויר שחוצה לה: **מתני': גמ' חייבין עליה.** אלמא אתו רבים ומבטלי מחיצה: **הכא איכא שם ד' מחיצות.** שיש שתי אמות (ב) היכר היקף דופן לכל רוח: [י]**סולמא דצור.** סלע הר גבוה סביב לעלות

ארך אפים לצדיקים ולרשעים. אפים שוחקות מאריך לצדיקים עד לעתיד וזעומות לרשעים ומאחר פורענותם עד לעולם הבא וגם זה לטובה שיש להם שהות לחזור בתשובה כדמשמע בחלק (סנהדרין ד' קיא.) דהוי נמי לטובה [ע' תוס' ב"ק נ: ד"ה ארך]:

או דלמא בור בלא פסין קאמר. פירוש ופסין לא יהו מרוחקין מן הבור אלא כדי ראשה ורובה של פרה אבל אין לפרש דפסין נמי אי בעי מרחיק עד בית סאתים מדקאמרי' בסמוך אי הכי מאי בינייהו בין לר"ש בין לר' יהודה ולפי זה טובא איכא בינייהו דר' שמעון לא שרי (ג) אלא להרחיק כדי ראשה ורובה של פרה ור' יהודה מתיר עד בית סאתים אלא ודאי גם ר' יהודה לא שרי להרחיק אלא כדי ראשה ורובה של פרה אע"ג דאדם נותן עיניו בבורו ולא במחילה אין להתיר יותר: **בור ופסין קאמר.** והא דאמר בפרקין (ד' כה.) קרפף יותר מבית סאתים ובנה (ד) עמוד גבוה י' ורחב ד' מיעטו ה"נ האי בור למה לא הוי מיעוט וי"ל דהתם במחילות טובות אבל בפסין לא התירו בין הכל אלא בית סאתים: **והא א"ר יוחנן ירושלים אלמלא דלתותיה.** ואם תאמר שאני ירושלים דהוה רחבה שש עשרה אמות ופסין ליכא אלא י"ג ושליש וי"ל הואיל והיה לירושלים צורת הפתח דחשיב כמחילה כדאמר בפ"ק (ד' יא.) ואם יש לו צורת הפתח א"צ למעט לא היה לרבים דבקעי לבטל המחילה ואפילו לרב * דאמר צריך למעט מודה הוא דמן התורה מהני תדע דהא פיאה מתרת בכלאים אפילו יותר מעשר ולפי פירוש אחר דפירשתי (ד' י.) גבי יתר (ה) על כן ניחא: **חייבין עליה משום רשות הרבים.** וא"ת כיון דמסקינן דרבי יוחנן סבר ליה כרבי יהודה אמאי חייבין עליה משום רשות הרבים הא לית ליה שתי מחילות דאורייתא וי"ל דירושלים היתה מפולשת מארבע לצדדין וחייבין עליה משום רה"ר לעומד באמצע הפילוש דליכא מחילה: **קשיא דרבי יהודה אדר' יהודה.** קא סלקא דעתיה דמקשה דלרבי יהודה שלש מחילות דאורייתא ולחי וקורה משום מחילה אלמא לא אתו רבים ומבטלו מחילה דאי שתי מחילות דאורייתא לא הוה פריך מידי ומשני קסבר שתי מחילות דאורייתא אי נמי אפילו קסבר שלש מחילות דאורייתא לא אתו רבים ומבטלי מחילה שלישית כיון דאיכא שתי מחילות שלימות: **דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא.** הוה מצי לשנויי דרבנן לא פליגי אדרבי יהודה אלא מדרבנן אבל מדאורייתא מודו ליה:

אלימא

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פט"ז מהל' שבת הל' [א] ד (ה) [ופי"ד הל' א] סמג לאוין סה טור ש"ע א"ח סי' שנח סעיף א:

כא ב מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה לג:

◆

רב נסים גאון

רבא אמר במי שמתאכזר על בניו כעורב. עיקר דיליה מיהא דכתיב ולבני עורב אשר יקראו. וזה הדבר ידוע הוא כי העורב יטוש את אפרוחיו כל זמן שעדיין לא העלו אברה. ולאחר שתעלה עליהן אברה והן משחירין הוא חוזר אליהן. וכתיב נמי מי יכין לעורב צידו. ובכתובות בפרק נערה שנתפתתה הקשו ועורבא בעי בניה, והכתיב לבני עורב אשר יקראו. לא קשיא הא בחיוארי והא באוכמי.

◆

רבינו חננאל

כמי שמשכימין ומעריבין עליהן בבהמ"ד. רבה אמר כמי שמשחירין פניהם עליהן כעורב. רבא אמר במי שמתאכזר על בניו כעורב. כדרב אדא בר אהבה דכד הוה אזיל בי רב הוה אמרה ליה דביתהו ינוקי מאי אעביד להו, הוה אמר לה איכא קורמי באגמא. פי' ירקות שדה באגם יאכלו מהם. אשר אנכי מצוך היום לעשות, ולא היום לקבל שכרם כו'. ארך אפים לצדיקים ולרשעים כו'. מתני' ר' יהודה אומר עד בית סאתים כו'. איבעיא להו ר' יהוד' בור ופסין קאמר או דילמא בור בית סאתים ולותי פסין קאמר. אדם עיניו בבורו ולא גזר דילמא אתי לטלטולי בקרפף דעלמא יתר מבית סאתים, או דילמא עיניו במחיצתו. שהן הפסין וכיון שהם יתר מבית סאתים גזר פסין אטו קרפף, מאי. ת"ש כמה הן מקורבין כדי ראשה ורובה של פרה, וכמה יהו רחוקין מן הבאר, אפי' כוריים מותר כו'. ר' יהוד' אומר בית סאתים מותר כו'. ר' שמעון בן אלעזר אומר באר שהוא בית סאתים אינו מותר להרחיק מבאר אלא כדי ראשה ורובה של פרה. מדתני ר' שמעון בן אלעזר אומר בור בית סאתים על בית סאתים, מכלל דר' יהוד' באר ופסין בית סאתים קאמר. ודחינן לא ר' יהוד' נמי בור בלא פסין קאמר, ובבור ארוך וצר פליגי, ר' שמעון בן אלעזר בעי ארכו כרחבו, ור' יהוד' לא חייש כלל. **אמר ר' שמעון בן אלעזר** כל אויר שתשמישה לבית דירה כגון דיר וסהר ומוקצה וחצר אפילו עשרת כורים מותר. פי' דיר כדתנן הכונס צאן לדיר, ותנן בעיניין מעשר בהמה כונסן לדיר. סהר, כגון רחבה שעושין אחורי העיירות ומקיפין אותה להכניס פירות וכיוצא בהן עראי. מוקצה, מקום גבוה הוא שנעשה מוקצה מן רה"ר ומן הכרמלית, והללו יש בהן ריוח כמו הבקעה, כדתנן הוליכוהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיר או בסהר, ואמרינן גזירה הילוך דדיר וסהר אטו הילוך דבקעה. קרפף הוא כעין כותלים בלא קירוי, והיא נקראת מילוסא של חצר [א]. וכל שתשמישה לאויר. כגון בורגנין בית [סאתים מותר], יתר מבית סאתים אסור. זו פשוטה היא. מתני' ר' יהוד' אומר אם היה דרך הרבים מפסקתה יסלקנה לצדדין, וחכמים אומרים אינו צריך. ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כחן של מחיצות, שאע"פ שמפסיקין אותן העוברים והשבים כמו רשות הרבים שיש שם מחיצות נעשה (כ)ברשות היחיד. ואקשינן ר' יוחנן אמר כאן וסבירא ליה, והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ירושלם אילמלי דלתותיה ניגעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, והנה ירושלם הרי היא מוקפת חומה שהיא חומה מעליא, ואר"י יוחנן אילולי שדלתותיה ניגעלות בלילה ואין מפסיק בה משום כך היא כרשות היחיד, אבל אילו לא היו דלתותיה ניגעלות, כיון שמפסיקין אותה דרך הרבים כרשות הרבים היא ותורת רשות הרבים בה, ומחיצותיה אינן מועילות בה. אלא כאן ולא סבירא ליה. בכאן הנוסחאות מתחלפות. אמר ר' יוחנן ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רשות הרבים. אמר ליה רב דימי מאי טעמא

מסורת הש"ס

א) [עיין פרש"י חגיגה יג: וביומא ג. ובמגילה כא.], ב) ע"ז ג. ד., ג) ב"ק נ. ע"ש, ד) שבת ו: [לעיל כ.], ה) [שם], ו) לעיל ו: ולקמן קא., ז) שבת ו. קז. לעיל ו. יב: לקמן נט: ודף נה., ח) [עי' ריק"ר דפי"ט], ט) [דף ו.], י) שייך לע"ב.

◆

תורה אור השלם

1. וּמְשַׁלֵּם לְשׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשׂנְאוֹ אֶל פָּנָיו יְשַׁלֶּם לוֹ: דברים ז י
2. וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: דברים ז יא
3. וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת: שמות לד ו

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה קורמי ירקות לישנא אחרינא קוראמי גמי לא: (ב) ד"ה הכא איכא וכו' שתי אמות היקף כל"ל ותיבת היכר נמחק: (ג) תוס' ד"ה או דילמא וכו' לא שרי להרחיק אלא כדי ראשה: (ד) ד"ה בור וכו' ובנה בו עמוד גבוה י' ורחב ד' ומיעטו הוי מיעוט והכא נמי האי: (ה) ד"ה והא אמר וכו' גבי יתר. נ"ב דף י ע"ב בד"ה וכי תימא:

◆

גליון הש"ס

גמ' וכל דירה שתשמישה לאויר. לעיל דף טו ע"א ועי' ברכות דף כה ע"ב וברש"י שם: תוס' ד"ה והא"י בא"ד. דאתנייה צריך למעט מודה הוא דמן התורה מהני. ע"ל דף י ע"א תד"ה רב אמר:

◆

מוסף רש"י

כביכול. נאמר בהקב"ה כבאדם שיכול להאמר כי כן (מגילה כא. ובעי"ז יומא ג: וחגיגה יג.). **היום לעשותם.** בעולם הזה. **ולא למחר לעשותם.** לאינו יכול לעשותם לעולם הבא (ע"ז ג.) לאין מצות לעתיד (שם ד:). **למחר לקבל שכרם.** לעולם הבא (דברים ז יא). **ארך אף מבעי ליה.** ארך אף משמע מאריך רוגז וממתין מליפרע. ארך אפים משמע שני רצונות, אחת של טובה ואחת של רעה (ב"ק נ:). **ארך אפים לצדיקים.** מלשלם שכר טוב לגמור. **ארך אפים לרשעים.** מליפרע מהן לגמור (שם). **וכל דירה וכו' יתר מבית סאתים אסור.** דלאו דירה הוא דעל כרחו הוא דר שם (לעיל טו.). **אם היה דרך רה"ר מפסקתן.** שאין שם דרך אלא בין הפסין (לעיל ב:) **יסלקנה לצדדין.** דאתי דריסת רבים ומבטלי מחיצות (שם ובעי"ז שבת ו:). **כאן הודיעך כוחן של מחיצות.** כאן הודיען חכמים כמה גדול כחן של מחיצות, דלא מיבטלי משום בקיעת רבים (לעיל כ:). **ירושלים וכו' חייבין עליה משום רה"ר.** ירושלים רה"ר שלה תכוין משער לשער ומפולש ויש בה דריסת ששים ריבוא ורחב שם עשרה אמה, ואלמלא שנועלין דלתותיה בכל לילה חייבין עליה בשבת משום רה"ר, אבל נעילת דלתות מפרשא לה כמחצר של רבים ומערבין את כולה וכל זמן שלא עירבו הויא כרמלית ולא מיחייבי עלה, והכי נמי אמרינן בפרק כמה (קא.) דירושלים כרמלית הויא (לעיל ו.) או: לעיר של רבים הויא שאוכלוסין הרבה בלין לה, אבל עכשיו דלדלתותיה ננעלות לאו רה"ר, שאינה כרגלי מדבר, שהוא דרך פתוח כל שעה (לקמן קא.). **יתר על כן אמר ר' יהודה.** לעיל מיניה איירי בבונה עלייה מבית לבית שבשני צידי רה"ר וכן גשרים המפולשין לרה"ר, דשרי ר' יהודה לטלטולי תותיה משום פי תקרה יורד וסותם, בפרק כל גגות העיר (לקמן צד.), וקאמר נבריימא יתר על כן אפילו היכי דליכא פי תקרה, הואיל ואיכא שתי מחיצות מעלייתא, מחיצת הבית מכאן ומחיצת בית השני מכאן, פסי בתקנתא פורתא (לעיל ו.).

[א] אולי כונתו לדברי הש"ס דב"ב דף סו המוכר את הבית לא מכר אלא מילושא של חצר